

Vensters op een veelkleurig verleden

De nieuwe historische
canon van Limburg
(2024)

Chris Dols en Maurice Heemels

‘De tijd is voorbij dat historici bepalen wat belangrijk is en de overheid [bepaalt] waar het museum komt’. Zo luidde in juni 2023 de kop van een door Bert Mennings ingezonden stuk in *de Volkskrant*.¹ Zou Mennings, als directeur verbonden aan het Limburgs Museum in Venlo, deze nogal gezwollen retoriek zelf hebben geplaatst boven zijn pleidooi voor een Nationaal Historisch Museum dat geen fysiek maar een digitaal karakter heeft? Waarschijnlijk is dat journalisten van *de Volkskrant* met een dergelijke schreeuwende titel een discussie die toen al jarenlang woedde – moet er een Nationaal Historisch Museum komen, en zo ja, waar en hoe dan? – op scherp hebben willen zetten.

Een urgente en boeiende kwestie die Mennings aansneet in zijn opiniestuk, en wel een stuk subtieler dan de bovenstaande krantenkop doet vermoeden, raakt aan een vraag die historica Dolly Verhoeven eerder heeft opgeworpen in haar oratie *Met open vensters* (2009): wie is de baas over de geschiedenis?² Met andere woorden: wie bepaalt wat er wordt gepresenteerd als een al dan niet gedeeld verleden en onder welke voorwaarden? De relaties die mensen en gemeenschappen aan de basis van samenlevingen opbouwen met erfgoed resoneren in de cultuursector zeker sinds het Verdrag van Faro (2005) steviger dan daarvoor in *bottom-up* perspectieven en praktijken.

Hierbij wordt veel aandacht geschonken aan meerstemmigheid, co-creatie en burger-expertise.³ Ook de totstandkoming van de ‘nieuwe’ canon van Limburg heeft zich bewogen op het snijvlak van reeds ‘gecanoniseerde’ en te ‘canoniseren’ (en daardoor, linksom of rechtsom, toch door een in maatschappelijk opzicht geprivilegieerde groep ‘officieel’ gemaakte) geschiedenissen enerzijds en bijna continu veranderende en veelkleurige geschiedenissen anderzijds.⁴

Over deze onlangs herziene historische canon van Limburg gaat dit artikel.⁵ De doelstelling ervan is om verslag te doen van het herijkingsproces op een manier die vergelijkbaar is met de wijze waarop de Commissie Herijking Canon van Nederland onder leiding van historicus James Kennedy haar werkzaamheden heeft toegelicht in de publicatie *Open vensters voor onze tijd* (2020).⁶ Om die casus in een wat groter verband te plaatsen, zal om te beginnen worden gekeken naar wat een (historische) canon eigenlijk is en hoe die ‘werkt’ in termen van in- en uitsluiting. Daarna komen de vervaardiging van de ‘oude’ (2009) en het maakproces van de ‘nieuwe’ (2024) canon van Limburg aan bod. Zo wordt de casus van de herijkte Limburgse canon gebruikt als een lens om in bredere zin te kijken naar het fenomeen van historische canonvorming.

1 Bert Mennings, ‘Opinie: de tijd is voorbij dat historici bepalen wat belangrijk is en de overheid waar het museum komt’, in: *De Volkskrant*, 18-06-2023. Een woord van dank zij gericht aan Caspar Cillekens, die ons enkele relevante artikelen uit de Limburgse pers bezorgde.

2 Dolly Verhoeven, *Met open vensters. Nijmeegse geschiedenis tussen wetenschap en publiek* (Nijmegen 2009) 12-15, vooral 14. Verhoeven sprak de oratie uit bij haar aanvaarding van het ambt van hoogleraar Geschiedenis van Nijmegen (in het bijzonder de publieksgerichte aspecten) aan de Radboud Universiteit.

3 Wim Hupperetz, *Erfgoed, engagement en participatie. Waar staan we 150 jaar na ‘Holland op zijn smalst?’* (= 1e Erfgoedlezing Radboud Erfgoed, Nijmegen, 04-11-2022).

4 In relatie tot Limburg en het Maasland wordt ‘canon’ in deze bijdrage – in navolging van recente ontwikkelingen in Nijmegen – zoveel mogelijk met een kleine letter geschreven, omdat in het herijkingsproces nadrukkelijk is geprobeerd om de geschiedenis meer ‘van onderop’ te schrijven dan voorheen is gebeurd. Vgl. Alexander Vander Stichele, “De geschiedenis is van iedereen”, in: *Faro* 13 (2020, nr. 4) 44-49. Het gaat hier om een interview met Lotte Jensen, die als lid van de Commissie Kennedy mede de ‘oude’ historische canon van Nederland heeft herzien. Voor de grotere context, die raakt aan definitiemacht in relatie tot processen van erfgoedvorming, zie onder meer: Marit Monteiro en Maaïke Derksen, ‘Gedeeld cultureel erfgoed delen’, in: *Ex Tempore* 39 (2020) 102-123.

5 Chris Dols (red.), *De nieuwe canon van Limburg* (Amsterdam 2024).

6 Commissie Herijking Canon van Nederland, *Open vensters voor onze tijd. De Canon van Nederland herijkt* (Amsterdam 2020) 39.

1. Canonvorming

In de kern is een historische canon een serie ontwikkelingen, gebeurtenissen, personen of zaken uit het verleden die als cruciaal wordt gezien voor het collectieve geheugen van groepen en gemeenschappen. Van dat geheugen zou de serie zogenaamd onderdeel moeten zijn en, althans tenminste een tijd lang, ook moeten blijven. Een canon is dus in wezen niet neutraal en evenmin onschuldig, zoals wel eens wordt gedacht, maar heeft in potentie een sterk normatieve werking.⁷ Hij structureert het historisch besef en geeft dit mede vorm. Het gaat bij canonvorming om niets minder dan een culturele interventie en wel in de vorm van een selectie. Het lijstje van gedenkwaardigheden is immers nooit uitputtend. Historici Maria Grever en Kees Ribbens definieerden een historische canon in 2004 als 'het als dominant verhaal gepresenteerde geheel van geselecteerde historische feiten en interpretaties dat binnen een gemeenschap erkend wordt als wezenlijke kennis omtrent het gemeenschappelijke verleden'.⁸

Zoals cultuurhistoricus Willem Frijhoff heeft betoogd, onder meer in de context van het omvangrijke onderzoeksprogramma *Culturele Dynamiek* (2007-2018) van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), zijn canons het product van een waarde- en prestigetoekenning die verbonden is met de sociale positie en de macht van de toekenners.⁹ Het begrip 'canon' wortelt in de christelijke traditie. De reeks van als authentiek erkende Bijbelboeken wordt

'canoniek' genoemd. Bovendien heet het kerkelijk recht ook wel 'canoniek recht'. Daarom kan een canon alleen al vanwege de naam ervan de indruk wekken vervaardigd te zijn als een onaantastbaar iets dat van hogerhand wordt opgelegd als maat- en richtinggevend en dat voor een langere tijd wordt gefixeerd. Toch heeft Frijhoff er met klem op gewezen dat canons wel degelijk veranderlijk kunnen zijn. Zo kan de *inhoud* ervan zakken of stijgen in hiërarchie, of (tijdelijk) verdwijnen, bijvoorbeeld omdat de blik op het verleden in dialoog met maatschappelijke ontwikkelingen verandert. Ook kan het zo zijn dat de groep dragende actoren – initiatiefnemers en/of samenstellers – van een bepaalde canon wijzigt, wat haast automatisch leidt tot een andere inhoud. De *vorm* en de *functie* van canons zijn eveneens niet in beton gegoten.

Een sprekend voorbeeld van zulke culturele dynamiek in relatie tot canonvorming is de historische canon van Nederland. Deze werd in 2006 op instigatie van de Onderwijsraad als een didactisch instrument in het leven geroepen. Volgens historisch letterkundige Frits van Oostrum, de voorzitter van de commissie die de inhoud ervan vaststelde, wilden hij en zijn collega's primair 'enthousiasme, liefde voor de stof wekken' bij scholieren in het basis- en voortgezet onderwijs.¹⁰ De canon mocht geen gorddroge lijst van dode materie worden, maar moest 'levend' zijn.¹¹ Daartoe werd het concept van de 'vensters' toegepast: ramen die vanwege het 'glas' dat erin zat zekere perspectieven op het verleden boden, als expliciete uitnodigin-

7 Gregor Langfeld, 'The Canon in Art History. Concepts and Approaches', in: *Journal of Art Historiography* 19 (2018) 1-18, met name 5-8. Vgl. in dit verband het werk van de Amerikaanse historicus David Lowenthal (1923-2018), die meermaals heeft geponeerd dat erfgoed in de kern subjectief is en een manipulatieve werking kan hebben. Klassiek is: David Lowenthal, 'Fabricating Heritage', in: *History and Memory* 10 (1998) 5-24.

8 Maria Grever en Kees Ribbens, 'De historische canon onder de loep', in: *Kleio* 45 (2004, nr. 7) 2-7, aldaar 5.

9 Zie hiervoor de programmanotitie *Culturele dynamiek* (Den Haag 2007), naast: *Cultural Dynamics* (Den Haag 2011).

10 Commissie Herijking Canon van Nederland, *Open vensters voor onze tijd*, 39.

11 Voorwoord van Van Oostrum in: John Reid, Bastiaan Geleijnsen en Jean-Marc van Tol, *De historische canon van Fokke & Sukke* (Soest 2007) zonder pagina's.

Banner van het onderzoeksprogramma Culturele dynamiek (2007-2018) van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), dat in de kern de veranderlijkheid en de gelaagdheid van cultuur thematiseerde. Ook (historische) canonvorming was een inhoudelijke krachtlijn hierin. NWO.

gen om hierover verder met elkaar in gesprek te gaan. In de jaren na zijn lancering zou de canon, die in totaal vijftig van dergelijke vensters telde, inderdaad een levendige rol spelen in het onderwijs in Nederland en in andere domeinen zoals de erfgoedsector.¹² Omdat het selectieve karakter van een canon per definitie in- en uitsluiting impliceert, en individuen en groepen zich onvoldoende herkenden in het nationale narratief, kwamen er bovendien talloze canons die verrijking in welke vorm dan ook tot doelstelling hadden. Zo verschenen er canons op provinciaal, regionaal en lokaal niveau.¹³

‘Opvattingen over het verleden kunnen snel veranderen en geschiedenis is voortdurend onderwerp van gesprek’, aldus minister Ingrid

van Engelshoven (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) in 2019. Daarom kregen de al genoemde historicus James Kennedy en de andere leden van zijn commissie in dat jaar, nadrukkelijker dan voorheen vanuit de landelijke politiek, de opdracht om de bestaande nationale canon kritisch te bestuderen en indien nodig te herijken. De herziening, die daadwerkelijk plaatsvond, leidde bijvoorbeeld tot een toegenomen aandacht voor: meerstemmigheid (schaduwkanten); diversiteit in termen van etniciteit, man-vrouwverhouding en de balans tussen de elite en het ‘gewone volk’; de internationale invalshoek; en regionale spreiding.¹⁴ Op het gebied van de vensterindeling leidde dat laatste onder andere tot de transformatie van

12 Onderzoek wees onder meer uit dat de canon in de bovenbouw van het basisonderwijs werd gebruikt door ruim twee derde van de leerkrachten, ‘vaak als extra materiaal naast een methode of als inspiratiebron bij het vormgeven van het thematisch onderwijs’. In het voortgezet onderwijs werd de canon door zes op de tien docenten gebruikt ter illustratie of verdieping: Commissie Herijking, *Open vensters voor onze tijd*, 15-16. Met het oog op het vervolg van deze bijdrage is het goed te weten dat de eerste historische canon op nationaal niveau (2006) doelbewust niet aansloot bij het didactische systeem van de tien tijdvakken. Daarop kwam forse kritiek vanuit het onderwijsveld.

13 Vgl. bijvoorbeeld: Dolly Verhoeven (red.), *De canon van Nijmegen* (Nijmegen 2009).

14 Zie naast het al genoemde rapport *Open vensters voor onze tijd*, Sabine Zwart, ‘De Canon van Nederland. Van begin tot herijking’, in: *Boekman* 32 (2020, nr. 124) 22-23.

het venster over de gasbel (2006) tot een venster over kolen en gas (2020), met hierin volop aandacht voor de Limburgse mijnen.

Hoe complex, aanvechtbaar, ja zelfs hoogst omstreden het voornemen tot een historische canon kan zijn, blijkt wel uit de ‘biografieën’ – inclusief *Nachleben* – van de ‘oude’ historische canon van Nederland (2006) en de onlangs gelanceerde historische canon van Vlaanderen (2023).¹⁵ Enkele prominente historici lichtten hun fundamentele bedenkingen toe in respectievelijk de publicaties *Controverses rond de canon* (2006) en *Een canon van Vlaanderen: motieven en bezwaren* (2022).¹⁶ Met betrekking tot de gebeurtenissen in Nederland benadrukten Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman dat collectieve herinneringen en processen van identiteitsvorming niet zo gemakkelijk van elkaar te scheiden zijn als de Commissie Van Oostrum had beweerd: ‘Het onderscheid tussen collectief geheugen en identiteit is kunstmatig: de identiteit of het imago van een gemeenschap is opgebouwd uit collectieve herinneringen. Het laatste is het onderwerp van de canon, met het eerste willen de auteurs van het canonrapport zich zo min mogelijk inlaten. Maar zo eenvoudig laat de verwevenheid van historische en culturele oriëntering met nationale identiteit zich niet weg definiëren.’¹⁷ In Vlaanderen wezen Jo Tollebeek, Marc Boone en Karel Van Nieuwenhuysse op de politieke dimensies van de canon, aangezien de plannen hiervoor niet waren bedacht door beoefenaars van de wetenschap of de onderwijswereld, maar door ‘politici, die de geschiedenis en de politiek bij elkaar brachten, vanuit de politiek’.¹⁸ Mede in dat licht wezen zij op de ‘ver-

beelding van een eigen, onvervreemdbaar geacht karakter’ van Vlaanderen als een zeer problematisch uitgangspunt, alsmede op het gevaar van finalisme:

‘(...) een geschiedschrijving waarin een vandaag bestaande entiteit – een gemeenschap, een geografische ruimte – wordt geprojecteerd naar een tijd waarin die nog niet bestond, een tijd waarin evenmin sprake was van het Vlaanderen zoals dat vandaag door zijn taal en zijn institutionalisering is bepaald. De Canon voert met andere woorden een relatief recente schepping – *finaliter* de Vlaamse deelstaat zoals die in de context van verschillende staatsvormingen in België tot stand is gekomen – terug naar een verleden waarin daarvan zelfs geen voorgeschiedenis bestond. Het doel is duidelijk: de canonmakers willen de Vlaamse deelstaat de nodige ouderdomspapieren verschaffen. De verleiding is groot. De term ‘Vlaanderen’ wekt immers verwarring. Hij suggereert door zijn eigen ouderdom een verre geschiedenis. Maar ook hier is het belangrijk woord en zaak te onderscheiden. Pas vanaf 1860 – en dan nog maar alleen in beperkte literaire milieus – werd de term ‘Vlaanderen’ gebruikt ter aanduiding van de noordelijke, Nederlandstalige helft van België, het gebied dus dat zich een kleine halve eeuw later een eigen nationale historiografie zou aanmeten en zich nog later tot de huidige deelstaat zou ontwikkelen. Voordien verwees de term naar heel andere entiteiten, zowel taalkundig als territoriaal.’¹⁹

15 Commissie Canon van Vlaanderen, *De Canon van Vlaanderen in 60 vensters* (Gent 2023).

16 Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman, *Controverses rond de canon* (Assen 2006); Jo Tollebeek, Marc Boone en Karel Van Nieuwenhuysse, *Een canon van Vlaanderen. Motieven en bezwaren* (Brussel 2022).

17 Grever, Jonker, Ribbens en Stuurman, *Controverses rond de canon*, 107-110.

18 Tollebeek, Boone en Van Nieuwenhuysse, *Een canon van Vlaanderen*, 11.

19 Ibidem, 49.

Zoals verderop in deze bijdrage aan de orde komt, zou deze laatste zin ook kunnen gelden voor de Limburgse canon.²⁰ Het is daarom zaak om zoveel mogelijk te waken voor finalisme. In 2006 stelden Grever, Jonker, Ribbens en Stuurman over de nationale canon:

‘Om te beginnen is deze canon gebaseerd op een anachronistisch en eenzijdig perspectief op de natie. Het verhaal achter de vensters is gebaseerd op de fictie dat er sedert de Romeinse tijd al zoiets als ‘Nederland’ bestond. In feite werden de Nederlanden pas onder de Bourgondiërs een identificeerbare politieke entiteit in Europa. Het zwaartepunt van de Bourgondische Nederlanden lag daarbij in het huidige België, terwijl Gelderland, Friesland en Groningen er buiten bleven. Pas in de Opstand van de late zestiende eeuw ontstond de zelfstandige Noord-Nederlandse (protestantse) staat, met als aanhangsel de katholieke Generaliteitslanden. De culturele wortels van ‘Nederland’ en de andere Europese naties kunnen verder terug vervolgd worden dan de politieke en economische, maar ook hier komt men niet veel verder dan de twaalfde eeuw. De reeks vensters bestrijkt meer dan tweeduizend jaar, maar voor ruim de helft van die tijd bestond er helemaal geen Nederland. De canon suggereert van wel.’²¹

2. Canon van Limburg: Een historisch overzicht (2009)

Uit de vorige paragraaf kan worden geconcludeerd dat een historische canon bij uitstek kan dienen als een krachtige inspiratiebron in het

basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Bovendien kan hij in het klaslokaal cruciaal zijn voor de ontwikkeling van een rijk en genuanceerd historisch besef, bij voorkeur te midden van andere lesmethodes en werkvormen. Tegelijkertijd kleven er onmiskenbare grote nadelen aan dit didactische instrument. Dat is helemaal het geval wanneer een historische canon politieke doeleinden dient of wanneer hij ongeproblematiseerd tot stand wordt gebracht of op die manier wordt gebruikt. Om het ietwat gechargeerd te stellen: een zorgvuldige samenstelling van een canon van het verleden – ogenschijnlijk een eenvoudig rijtje wetenswaardigheden – behelst meer dan het bijeenrapen van wat feiten en jaartallen op een blauwe maandag.

Hoe is de eerste historische canon van Limburg ontstaan? In zijn wordingsgeschiedenis speelde niet de politiek of een adviesorgaan maar een individu de sleutelrol. Op 12 maart 2005 publiceerde journalist en historicus Paul van der Steen in de kranten *Dagblad De Limburger* en het *Limburgs Dagblad* wat kan worden beschouwd als een voorzichtige en tegelijkertijd serieuze aanzet tot een historische canon van Nederlands meest zuidelijke provincie.²² Hij deed dit naar aanleiding van het destijds pas verschenen boek *Kortweg Nederland* (2005) van de historici Jan Bank, Gijsbert van Es en Piet de Rooy.²³ Ook was op dat moment de Boekenweek in aantocht. Die had in 2005 ‘spiegel van de lage landen’ als thema en stond in het teken van de Nederlandse geschiedenis. Het artikel van Van der Steen was verhalend opgebouwd rond het systeem van de tien tijdvakken met de ‘kenmerkende aspecten’ dat een commissie onder voorzitterschap van historicus Piet de Rooy in 2001

20 Gregory Vercauteren, ‘De canon uit Nederlands-Limburg’, in: *Faro* 13 (2020, nr. 4) 50-51. Het gaat hier om een interview met Maurice Heemels.

21 Grever, Jonker, Ribbens en Stuurman, *Controverses rond de canon*, 107-110.

22 Paul van der Steen, ‘Wat iedereen zou moeten weten over de Limburgse geschiedenis’, in: *Dagblad De Limburger* en *Limburgs Dagblad*, 12-03-2005.

23 Jan Bank, Gijsbert van Es en Piet de Rooy, *Kortweg Nederland. Wat iedereen wil weten over onze geschiedenis* (Wormer 2005).

had ontwikkeld ten behoeve van het Nederlandse onderwijs. De bijdrage leidde naar verluidt op de burelen van de betrokken Limburgse kranten tot tientallen reacties, waarvan de meeste positief getoonzet waren. Enige tijd leek het hierbij te blijven. Totdat de Kring Maastricht van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) onder de noemer ‘Bosquet-sessies’ (naar apotheker en paleontoloog Joseph Augustinus Hubertus de Bosquet, die leefde van 1814 tot 1880) een serie van drie debatavonden organiseerde in het Natuurhistorisch Museum in Maastricht. De centrale inzet daarvan was om een impuls te geven aan de gedachtevorming over een meer geraffineerde historische canon met een provinciaal karakter.

Want, zoals Van der Steen zelf ruiterslijk toegaf – hij voerde het woord tijdens de eerste bijeenkomst op 21 november 2005 – had hij zijn stuk noodgedwongen in korte tijd geschreven: ‘Echt de tijd nemen voor een klus als deze is zo goed als onmogelijk in een werkkring waar actualiteit en waan van de dag voorrang hebben op gewroet in het verleden’.²⁴ Verder was het schier onmogelijk geweest om in slechts twee krantenpagina’s ook maar een beeld te geven van een eeuwenoude geschiedenis ‘waarin de lappendeken Limburg door voortdurend wijzigende machtsverhoudingen voortdurend veranderde’. Om er gelijk aan toe te voegen: ‘Grote geschiedenis werd in Limburg zelden geschreven. Grote bestuurscentra ontbraken meestal, net als belangwekkende instellingen als universiteiten. Bij de oorlogen die hier uitgevochten werden, ging het soms helemaal niet om Limburg. De tegenstanders stootten gewoon hier op elkaar’. De journalist en historicus ‘had de neiging’ om een positief ant-

woord te formuleren op de vraag of een canon van de Limburgse geschiedenis zin had. Zo kon op basis daarvan bijvoorbeeld het hardnekkige beeld van een verdeling in noord-zuid en zuid-noord worden bijgesteld: ‘Kijkend naar eeuwen geschiedenis wordt duidelijk dat veel meer bewegingen juist van west naar oost of vice versa liepen’. Voorts zou een canon ‘hiaten in de bestaande historiografie’ blootleggen en kon hij ‘onderzoekers wijzen op of interesseren voor periodes of onderwerpen die anders onderbelicht zouden blijven’.

Dit klonk de toenmalige voorzitter van het LGOG, Karel Majoor, als muziek in de oren. Deze daadkrachtige oud-burgemeester van Herten, Meerssen en Weert taxeerde de situatie als een uitgelezen kans om zijn instelling te profileren als een betekenisvolle kennis- en netwerkvereniging. Het LGOG nam de coördinerende rol dan ook vrijwel meteen op zich.²⁵ De discussie over een mogelijke canon van Limburg kwam in een stroomversnelling terecht toen Van Oostrum en de zijnen een jaar later de eerste nationale canon presenteerden. Op 17 oktober 2006 liet journalist Ron Buitenhuis van zich horen in *Dagblad De Limburger*. In zijn bijdrage stelde hij met name het in zijn ogen Holland-centrische geschiedbeeld van de nationale canon aan de kaak.²⁶ Limburg was ‘niet eens een voetnoot’ in de geschiedenis van Nederland:

‘Geen woord in de canon over de mijnsluiting, toch het grootste banenverlies uit de jongste geschiedenis. Niets over het Verdrag van Maastricht, waar het fundament van het nieuwe Europa werd gelegd. Geen woord over Mosa [sic!] Trajectum (Maastricht), in het hoofdstuk dat de komst en de invloed

24 Notitie ‘Naar een canon van de Limburgse geschiedenis. Een aanzet voor de discussie bij de eerste Bosquet-sessie, op maandag 21 november 2005 in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht’ door Paul van der Steen (onderdeel van projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG).

25 Karel Majoor, ‘Voorwoord’, in: Jos Venner (red.), *Canon van Limburg. Een historisch overzicht* (Maastricht 2009) 5.

26 Ron Buitenhuis, ‘Limburg niet eens voetnoot in geschiedenis’, in: *Dagblad De Limburger*, 17-10-2006.

Omslag van de eerste historische canon van Limburg, die in 2009 verscheen onder auspiciën van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en onder redactie van Jos Venner. Bureau LGOG.

van de Romeinen behandelt. Niets over de eerste katholieke premier Ruys de Beerenbrouck, niets over bouwmeester Pierre Cuypers, niets over de komiek der komieken Toon Hermans. Nee, zelfs niets over Jan Linders, de voormalige melkboer uit Gennep, begiftigd met de L1-versierselen van “de Grootste Limburger aller tijden”.

Drie dagen later deden de prominente LGOG-leden Henk Boersma, Peer Boselie en Frank Hovens hier in het *Limburgs Dagblad* nog een schepje bovenop: ‘De Canon van Nederland, zo luidt de kritiek van de drie leden van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, speelt zich af in een gebied waar-

van de grens bij Budel ligt. Op die manier ont-houd je Limburgse kinderen van tien tot veer-tien jaar, de leeftijdsgroep waarvoor de Canon van Nederland bestemd is, een stuk eigen geschiedenis. En dat vraagt om een correctie’.²⁷ Het zou volgens het drietal inderdaad goed zijn om die zogenaamde correctie uit te voeren door middel van een provinciale canon, waarvoor op dat moment dus al langer plannen bestonden. Paul van der Steen juichte dit initia-tief toe in *Dagblad De Limburger* op 21 oktober 2006.²⁸ Tegelijkertijd adviseerde hij het LGOG om ‘de verleiding te weerstaan de Limburgse canon als een soort hersteloperatie te zien’. Volgens hem ging het bij een canon primair om de onderwerpen die er het meest toe deden, en

27 Caspar Cillekens, ‘Hoogste tijd voor Limburgse canon’, in: *Limburgs Dagblad*, 20-10-2006.

28 Paul van der Steen, ‘Limburgse Canon’, in: *Dagblad De Limburger*, 21-10-2006.

niet zozeer om de uitwerking ervan in, zeg, hoofdstukken over Willibrord of Servatius. Met andere woorden: de grote thema's waren belangrijker dan de casuïstiek.

In 2009 verscheen onder supervisie van historicus en vakdidacticus Jos Venner, een vooraanstaand lid van deze historische en archeologische vereniging, het boek *Canon van Limburg: Een historisch overzicht* met een bijbehorende website. De canon telde 52 vensters. In tegenstelling tot de nationale voorloper en in aanvulling op de bijdrage van Van der Steen sloot de Limburgse pendant aan bij het systeem van de tien tijdvakken met de 'kenmerkende aspecten'. Wie de uiteindelijke vensterteksten (Bijlage) vergelijkt met het artikel van Van der Steen uit 2005, feitelijk een stoomcursus Limburgse geschiedenis, moet concluderen dat dit artikel niet alleen met betrekking tot vorm maar ook inhoudelijk gezien heeft gediend als hét centrale uitgangspunt. Nagenoeg alle van de door Van der Steen genoemde zaken komen eveneens voor in de canon. Deze canon sloot processen van historische canonvorming op een meer lokaal niveau niet uit. Zo verscheen in 2023 *De Canon van Maasgouw*.²⁹

3. De nieuwe canon van Limburg: Vensters op een veelkleurig verleden (2024)

In de vorige paragraaf is inzichtelijk gemaakt hoe journalist en historicus Paul van der Steen in 2005 de aanzet gaf tot de eerste historische canon van Limburg. Het LGOG trok vervolgens de samenstelling ervan snel en met succes

naar zich toe. Een boek en een website waren in 2009 de voornaamste resultaten van het project.

Eveneens vanuit de LGOG-gelederen kwam in 2020 het voornemen om de 'oude' canon van Limburg te herijken. De Commissie Educatie, met historicus en vakdidacticus Maurice Heemels als voorzitter, constateerde in de loop van dat jaar dat de samenleving sinds 2009 ingrijpende veranderingen had ondergaan.³⁰ Bovendien was in een decennium een aanzienlijk aantal wetenschappelijke deelstudies en overzichtswerken over de geschiedenis van Limburg van de drukpersen gerold.³¹ De concrete aanleiding tot dergelijke bespiegelingen was overigens een stuk minder visionair dan men wellicht zou denken. De commissie had namelijk vernomen dat de technische infrastructuur van de canon (Adobe Flash) per 1 januari 2021 zou ophouden te bestaan, waardoor de website praktisch onbruikbaar zou worden.³²

Medio 2020 leek er genoeg reden te bestaan om in het spoor van de landelijke Commissie Kennedy te onderzoeken in hoeverre de 'oude' canon van Limburg toe was aan herziening in zowel inhoudelijk als vakdidactisch opzicht. Heemels heeft vervolgens mogelijke antwoorden op deze vraag verder doordacht in een serie gesprekken met onder meer historicus en erfgoed-specialist Chris Dols. Laatstgenoemde was destijds voorzitter van de redactie van het wetenschappelijke jaarboek van het LGOG en in die hoedanigheid ook adviseur van het LGOG-Hoofdbestuur. Daarnaast had hij als auteur van één venstertekst een bescheiden bijdrage geleverd aan de canon uit 2009.

29 Kris Förster (eindred.), *De Canon van Maasgouw. De Maasgouwse geschiedenis in 14 verhalen* (Maasbracht 2023).

30 Vercauteren, 'De canon uit Nederlands-Limburg'.

31 Bij de overzichtswerken valt allereerst te denken aan het meer wetenschappelijke, uit drie kloeke delen bestaande: Paul Tummers e.a. (red.), *Limburg. Een geschiedenis* (Maastricht 2015). Toegankelijker zijn de '25' deeltjes die onder de titel *De Kleine Geschiedenis Van Limburg in 25 dagen* en onder eindredactie van Frank Hovens in 2010 zijn verschenen bij Uitgeverij WBooks in Zwolle. Een synthese hiervan biedt het boek: Frank Hovens (eindred.), *Geschiedenis van Limburg* (Zwolle 2010).

32 Startnotitie LGOG-Werkgroep Herijking Canon van Limburg door Chris Dols en Maurice Heemels, januari 2021. Deze notitie is samen met de andere voorbereidende 'think pieces' en werkteksten die in deze paragraaf worden vermeld als onderdeel van een projectdossier gedeponeerd in het archief van Bureau LGOG.

In de gesprekken was er nadrukkelijk aandacht voor de niet-aflattende behoefte aan een canon van Limburg, zoals die zichtbaar was in het provinciale onderwijsveld, waarmee de Commissie Educatie van het LGOG sinds jaar en dag intensieve contacten onderhoudt, en tevens voor het complex van nadelen dat onvermijdelijk verbonden is met canonvorming in het algemeen.³³ Heemels en Dols, de auteurs van dit artikel, observeerden in de zomer van 2020 na ampel beraad dat het juist vanwege die voortdurende behoefte aan de vraagzijde aan te bevelen was om aan de aanbodzijde de ‘oude’ canon van Limburg zo optimaal mogelijk mee te laten ademen met de veranderende samenleving. Het moest hierbij zonder meer blijven gaan om de canon als een *didactisch instrument* waarmee de onderwijsprogramma’s op de basisscholen en de middelbare scholen met regionale perspectieven konden worden verrijkt ter aanvulling op de nationale canon.³⁴ In institutionele zin dachten Heemels en Dols aan twee werkgroepen die zouden ressorteren onder de Commissie Educatie: de Werkgroep Herijking, die zich ging bekommeren om de *inhoud*, en de Werkgroep Digitalisatie, die zich ging bezighouden met de *vorm*. Van meet af aan is gekoerst op een digitale canon. Ondanks de wetenschap dat een digitale omgeving nooit een vervanging kan zijn van fysieke beleving, zijn computer en tablet een vast onderdeel geworden van de didactische gereedschapskist van leerlingen en scholieren, en opent de digitale wereld tal van nieuwe mogelijkheden om geschiedenis en erfgoed crossmediaal te beleven. Vanuit de Commissie Educatie superviseerde Heemels het complete project. Mede vanwege de algemene bezwaren tegen canon-

vorming die hierboven aan de orde zijn gekomen, formuleerden Dols en hij in de herfst van 2020 de volgende zes basisvoorwaarden.³⁵ Hoewel daarmee de tekortkomingen van canonvorming niet ongedaan konden worden gemaakt, konden ze op die manier wél enigszins worden ondervangen.

Ten eerste moesten samenstelling en functioneren van beide werkgroepen in onafhankelijkheid gebeuren om eventuele ongewenste invloeden van buitenaf te voorkomen. Bovendien moest bij de werving van werkgroepleden rekening worden gehouden met evenwichtigheid van expertise, genderidentificatie, sociaal-culturele achtergrond, leeftijd en woonplek. *Ten tweede* dienden met het oog op meerstemmigheid, co-creatie en burgerexpertise zowel de leerkracht en de docent als de primaire doelgroep, namelijk de leerling en de scholier, actief te worden betrokken bij het herijkingsproces. Het komt maar al te vaak voor dat een ‘commissie van wijzen’ in een dergelijk proces bepaalt wat ertoe doet zonder daarbij de beoogde gebruikers te consulteren. ‘Historici bezitten allerminst een monopolie op het verleden, maar ze kunnen zich wél inspannen om nieuwe visies voor het voetlicht te brengen en het belang van een meervoudig perspectief op het verleden te benadrukken’, aldus de al genoemde historica Dolly Verhoeven³⁶. Of, om genuanceerd aan te haken op de krantenkop boven het artikel van museumdirecteur Bert Mennings waarmee deze bijdrage opende: de tijd dat *alleen* historici bepaalden wat belangrijk is, is voorbij, en dat is een welkome ontwikkeling. Historici en erfgoed specialisten blijven echter nodig. Geschiedenis is een vak.

33 Het is onmogelijk gebleken om op basis van kwantitatief bronnenmateriaal steekhoudende uitspraken te doen over het bezoek van de website over een langere tijd. Er zijn wel enige statistieken over dit bezoek (vgl. projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG), maar de empirische basis hiervan is veel te smal. Met dank aan Kris Förster, die ons voorzag van relevante informatie.

34 Vercauteren, ‘De canon uit Nederlands-Limburg’.

35 Vgl. de opeenvolgende versies van het projectplan *Canon van Limburg 2.0* (projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG).

36 Verhoeven, *Met open vensters*, 14.

Ten derde vonden we het cruciaal om het beoogde open, haast niet-canonieke karakter van de te herijken canon tevens tot uitdrukking te laten komen in een inleidende tekst en in de algemene communicatie. De canon diende een selectie uit de geschiedenis te bieden en moest deze selectie meteen ter discussie stellen en uitnodigen tot nadere gesprekken hierover. Geschiedschrijving en canonvorming mogen immers niet leiden tot een in beton gegoten geheel van keuzes dat wordt geacht het verleden te representeren. *Ten vierde* diende het gegeven van Limburg als een politiek-staatkundige ‘constructie’ uit de negentiende eeuw expliciet te worden gethematiseerd om vormen van finalisme zoveel mogelijk op voorhand uit te sluiten. Niet alleen werd daarom voorzien in een heel nieuw venster (nr. 32) hierover, maar ook werd besloten er in de inleiding uitgebreid aandacht aan te besteden. Anders dan in de ‘oude’ canon komt bovendien in de ‘nieuwe’ canon het begrip ‘Limburg’ niet voor waar het gaat over de periode vóór 1867. In plaats daarvan is telkens ‘Maasland’ gebruikt. *Ten vijfde* hebben we in navolging van de Commissie Kennedy een duidelijke levensduur gekoppeld aan het project.³⁷ Vanwege de enorme collectieve krachtsinspanning die nodig is geweest om de revisie tot een goed einde te brengen, is het Hoofdbestuur van het LGOG geadviseerd om niet omstreeks 2034 – de Commissie Kennedy brak een lans voor een herziening om de tien jaar – maar rond 2040 opnieuw positie te bepalen en indien nodig een volgende herijking te entameren. Mogelijk is de canon te zijner tijd wel zó aan herziening toe dat de situatie op dat moment vraagt om een heel andere opzet en uitwerking. Zo kenmerkt de canon van Amsterdam (2008) zich door twee inhoudelijke krachtlijnen: migratie en emancipatie.³⁸ *Ten zesde* hebben we gepleit om

tenminste totdat dit moment daadwerkelijk is aangebroken de canon digitaal duurzaam te verankeren in de Limburgse erfgoedsector.

Al met al kunnen in het opnieuw doordenken en aanpassen van de canon van Limburg drie fasen van elkaar worden onderscheiden. In de *opstartfase*, die liep van oktober tot en met december 2020, werden beide werkgroepen geformeerd en contacten gelegd met erfgoedbeherende instanties. De Werkgroep Herijking kwam onder voorzitterschap te staan van Chris Dols (Radboud Universiteit/Sociaal Historisch Centrum voor Limburg). Verder namen hierin zitting Jack Claessen (De Nieuwste Pabo), Theo Engelen (Radboud Universiteit), Renske Heisen (Limburgs Museum), Christian Kicken (Radboud Universiteit), Jody Martens (Historisch Goud), Maurice Heemels (Fontys Lerarenopleiding Sittard) en Jos Venner. Laatstgenoemde borgde de continuïteit tussen de ‘oude’ en de ‘nieuwe’ canon. De Werkgroep Digitalisatie ging bestaan uit Justine Camps (voorzitter) en Kelly Krijntjes namens het LGOG en voorts uit Wouter Daemen (Huis voor de Kunsten Limburg), Odin Essers (Universiteit Maastricht), Celine Huits (Sociaal Historisch Centrum voor Limburg) en Neeltje Wessels (Historisch Centrum Limburg). De instituten die in deze alinea tussen haken staan, zijn overigens vooral een indicatie van professionele achtergronden. Veruit de meeste werkzaamheden zijn onbezoldigd verricht. In de *herijkingfase* moesten de handen uit de mouwen. Terwijl de Werkgroep Digitalisatie plannen ontwikkelde om de digitale aspecten van het project te realiseren, boog de Werkgroep Herijking zich tussen december 2020 en juli 2021 in maandelijks sessies over de overkoepelende structuur (aantal, inhoud en volgorde van vensters) van de canon. Tussen juli 2021 en

37 Commissie Herijking Canon van Nederland, *Open vensters voor onze tijd*, 37-38.

38 Piet de Rooij en Emma Los (red.), *De canon van Amsterdam* (Amsterdam 2008).

mei 2023 stond het (her)schrijven van de vensterteksten centraal. Daarvoor tekenden zowel werkgroepleden zelf als externe contribuanten die vanwege hun specifieke expertise werden aangezocht. De *afrondingsfase* duurde van mei tot en met oktober 2023.

Voor de ‘dialoog van onderop’, een van de basisvoorwaarden van de hele exercitie, is de feedback die beide werkgroepen hebben gekregen tijdens twee webinars van grote waarde geweest. Terwijl de eerste bijeenkomst (21 juni 2021) onderdeel was van het tweejaarlijkse symposium *Truuk nao Hoes* van de Commissie Educatie van het LGOG, werd het tweede samenzijn (29 juni 2022) speciaal georganiseerd om de voortgaande herziening van de canon te bespreken met deskundigen en belangstellenden. Op basis van concrete suggesties is het schema van vensters aangepast, in die zin dat er in de canon nog meer dan aanvankelijk was voorzien aandacht is gekomen voor het dagelijkse leven, het landschap en de sport.³⁹ Minstens even betekenisvol is de kritische meeleepondering op Basisschool Natuurlijk! in Blerick geweest. Hierbij hebben meer dan vijftig leerlingen van groep 8 in het voorjaar van 2023 de vensterteksten in concept gelezen en van commentaar voorzien.⁴⁰ In het kader van drempelverlaging hebben de aantekeningen van de leerlingen geleid tot vele tientallen kleinere interventies, overwegend taalkundig van aard.⁴¹ Daarover gesproken: taal doet ertoe. Geprobeerd is om in het licht van inclusie en diversiteit zoveel mogelijk aan te sluiten bij de publicatie *Woorden doen ertoe* (2018).⁴² Zo is vanwege een ‘dekoloniaal’

perspectief niet langer zomaar gesproken van ‘ontdekkingsreizen’ of van ‘Midden-Oosten’. Deze termen gaan namelijk uit van een Eurocentrisch wereldbeeld.

4. Vijf modi van herijking

In totaal telt de ‘nieuwe’ canon van Limburg 54 vensters (Bijlage). Er zijn dus twee vensters bijgekomen ten opzichte van de versie uit 2009. De centrale inzet van de Werkgroep Herijking is altijd geweest om inhoudelijk gezien met een progressief en prikkelend geheel voor de dag te komen. Tijdens het herzieningsproces is daarom telkens geprobeerd om het goede van de ‘oude’, 52 vensters omvattende canon te behouden en tegelijkertijd mede aan de hand van de bevindingen van de Commissie Kennedy verfijning en vernieuwing te bewerkstelligen.

In de praktijk heeft dit geleid tot een handhaving, zo niet een intensivering van met name de krachtlijn van het landschap en van de internationale dimensie. De geschiedenis van het gebied dat tegenwoordig Limburg heet, is per definitie Europese geschiedenis, dat wil zeggen: van het continent dat als zodanig wordt aangeduid. Voorts is de globale opzet hetzelfde gebleven, maar is er over de hele linie meer balans aangebracht inzake man-vrouwverhoudingen, het alledaagse leven inclusief ‘grijstinten’ en ‘zwarte bladzijden’, sociale (on)gelijkheid en regionale spreiding. Er is, met andere woorden, aan inclusie en diversiteit gewonnen. Wie het wat scherp zou willen stellen, zou kunnen beweren dat de ‘oude’ canon van Limburg: werd bevolkt door relatief veel mannen (slechts twee vensters waren toebedeeld aan een

39 Samenvatting van het webinar over de canon van Limburg op 21-06-2021 door Kelly Krijntjes en Maurice Heemels (projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG).

40 Manuscript *Canon van Limburg. Vensters op een veelkleurig verleden*, maart 2023, van aantekeningen voorzien door leerlingen van Basisschool Natuurlijk! in Blerick (projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG).

41 Manuscript *Canon van Limburg. Vensters op een veelkleurig verleden*, juli 2023, na verwerking van de commentaren van vier deskundigen en leerlingen van Basisschool Natuurlijk! in Blerick (projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG).

42 Wayne Modest en Stijn Schoonderwoerd, *Woorden doen ertoe. Een incomplete gids voor woordkeuze binnen de culturele sector* (Amsterdam 2018).

Relatief meer vrouwen zijn de 'nieuwe' canon gaan bevolken om de balans in genderverhoudingen te optimaliseren. Hier hertogin Maria van Gelre en Gulik. Staatsbibliothek zu Berlin.

Het voetbalelftal dat in 1934 de kostschool Rolduc vertegenwoordigde. Sport is een thema dat nadrukkelijker dan voorheen aan bod komt in de 'nieuwe' canon van Limburg. *Rolduc's Jaarboek*.

vrouw); weinig aandacht had voor de schaduwkanten van onder meer de asynchrone koloniale machtsverhoudingen en de opkomst van het nationaalsocialisme; betrekkelijk veel vormen van 'hoge cultuur' bevatte; en zich onevenredig vaak afspeelde in Maastricht en wijdere omgeving. Al met al heeft de herijking geleid tot een interventie die steviger uitpakte dan aanvankelijk was voorzien.⁴³

Aangezien de totale hoeveelheid vensters naar het oordeel van de werkgroep ongeveer hetzelfde moest blijven, was het nodig om ruimte te creëren voor de gewenste inhoudelijke verschuivingen. Van grofweg vijf 'modi' van herijking konden de werkgroepleden zich daartoe bedienen. Omdat het binnen het beperkte bestek van dit artikel onmogelijk is

om alle aangebrachte wijzigingen gedetailleerd te behandelen, zullen deze modi in het hiernavolgende aan de hand van een of enkele voorbeelden kort worden toegelicht.

De eerste modus: het *toevoegen van vensters*. In totaal zijn er veertien compleet nieuwe vensters geschreven (Bijlage). Voorbeelden hiervan zijn de vensters over hertogin Maria van Gelre en Gulik, de beeldenstorm van Weert, de boekdrukkunst in Maastricht, harmonie Sint Cecilia uit Mheer, de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) en haar voorman Max graaf de Marchant et d'Ansembourg, voetballen bij de verenigingen Caesar (Beek) en Concordia (Heer), en Pinkpop. Bijzonder is wat dat betreft een reeks historisch-demografische vensters die vooral

43 Maurice Heemels: 'We verwachten echter niet dat dit zal leiden tot ingrijpende veranderingen'. Vercauteren, 'De canon uit Nederlands-Limburg', 51.

PINKPOP 70
PINKSTERMAANDAG 18 MEI
SPORTPARK GELEEN
met o.a.
KEEF HARTLEY
GOLDEN
EARRING
GEORGE BAKER
LIVIN' BLUES
DE DREAM
LIVE EN OPUS
MR. ALBERT SHOW
aanvang 13.00 uur. entree in de voorverkoop f.2.50 en
aan de ingang f.3.50. dit is een organisatie van de
werkgroep jongerencentra i.s.m. de nu-pagina d.n.l.

Ook voor muziek is er in de 'nieuwe' canon van Limburg volop aandacht: in het venster over de harmonie van Mheer, en, zoals dit affiche uit 1970 laat zien, over Pinkpop. Regioarchief Sittard-Geleen.

zicht biedt op de weerbaarheid van het leven van alledag: van ziektes en hongersnoden tot zuigelingensterfte en geboortebeperving. De tweede modus bestond uit het *samenvoegen van vensters*. Zo worden Petrus Regout en Willem Vliegen nu beiden naast elkaar behandeld als hoofdrolspelers in de Industriële Revolutie. In de ‘oude’ canon hadden ze elk een eigen venster. Datzelfde geldt voor Charles Ruys de Beerenbrouck en Mathilde Haan, die beiden in een en hetzelfde venster aan bod komen als baanbrekende politici in tijden van sociaal-culturele emancipatie.

De derde modus? Het *verwijderen van vensters*. Voorbeelden hiervan zijn de vensters over de vuursteenmijnen van Rijckholt, de ‘legendarische’ en met Maastricht verbonden bisschop Sint Servatius, het leenstelsel, de lakenproductie en -handel, de in Venray geboren katholieke voorman Henri Poels en de doopsgezinde Thijs van Lin uit Roermond. Vanuit het onderwijsveld is de Werkgroep Herijking met klem opgeroepen om scherp te selecteren: ‘Duidelijke keuzes maken – en dus ook thema’s weglaten – tenslotte werd als belangrijk gezien om te voorkomen dat de leerlingen bij het kennismaken met de herziene canon door de bomen het bos niet meer zien’.⁴⁴ Daarom bijvoorbeeld geen venster over de eerste carnavalsverenigingen zoals Sociëteit Momus (Maastricht, opgericht in 1840), Sociëteit Jocus (Venlo, opgericht in 1842) en De Marotte (Sittard, opgericht in 1881). En ook niet over de in Sittard geboren kunstenaar Toon Hermans, over de cultuur van het wielrennen rond de in 1966 ontstane Amstel Gold Race, die zich pas in de jaren 1970 ging afspelen in Limburg, en over de Napoleonsbaan of treinstation Valkenburg als verkeersknooppunten in de afgelopen eeuwen.

De vierde modus behelsde het *vervangen van vensters*. Daarbij bleef de algemene thematiek hetzelfde, maar werd er doorgaans gekozen voor een andere protagonist of blikvanger. Dit gebeurde onder meer met de ‘oude’ vensters over de Romeinse Villa Holzkuil (vervangen door Villa Voerendaal), de humanist Mattheus Herbenus uit Maastricht (vervangen door Joannes Murmellius uit Roermond) en vestingstad Maastricht (vervangen door vestingstad Sittard). Tenslotte was er de vijfde modus: het *herschrijven van vensters*. Sommige ‘oude’ vensters zijn integraal voorzien van een nieuwe tekst, zoals die over vervoer en transport ten tijde van de Romeinen, over de kloosterwereld in de negentiende en twintigste eeuw, over de Arbeidsinzet tijdens de Tweede Wereldoorlog en over het Verdrag van Maastricht (1992). In andere gevallen hebben de reeds bestaande teksten in meer of mindere mate gediend als het uitgangspunt, dat vervolgens is verrijkt. Te denken valt hierbij aan het venster over Eugène Dubois, waarin recente maatschappelijke discussies omtrent kolonialisme in relatie tot wetenschap zijn verwerkt, en dat over de slachtoffers van het Naziregime, waarin nu tevens Anna Maria Steinbach voorkomt. Zij staat symbool voor de dikwijls vergeten Sinti- en Roma-gemeenschappen.⁴⁵

Besluit

Het samenstellen of herijken van een historische canon is een delicate onderneming. Terwijl sommigen fundamenteel gekant zijn en blijven tegen het fenomeen canon, bijvoorbeeld vanwege zijn per definitie reducerende tendensen of de aangebrachte begrenzingsen in tijd en ruimte, zullen anderen de makers ervan wijzen op concrete personen, ontwikkelingen of jaar-

44 Samenvatting van het webinar over de canon van Limburg op 21-06-2021 door Kelly Krijntjes en Maurice Heemels (projectdossier Canon van Limburg, Bureau LGOG).

45 Vgl. voor het vraagstuk-Dubois onder meer: Vikkie Bartholomeus, ‘Eugène Dubois is ook een beetje van Indonesië’, in: *De Limburger*, 04-02-2023.

tallen die in hun ogen ten onrechte ontbreken. Weer anderen zullen met betrekking tot de gekozen vorm protest aantekenen tegen wat zij zien als een (dis)balans tussen de vraagzijde (leerlingen, scholieren, het ‘grote publiek’) en de aanbodzijde (deskundigen, verenigingen en stichtingen, de politiek). ‘Spelen’ met een historische canon – was de mens volgens de bekende historicus Johan Huizinga niet een *homo ludens*, een ‘spelende mens’? – is spelen met vuur.⁴⁶

In dit artikel is verslag gedaan van de herijking van de canon van Limburg uit 2009, die heeft plaatsgevonden van 2020 tot en met 2023. Ook is de totstandkoming van deze allereerste canon gereconstrueerd. In tegenstelling tot wat er soms elders in den lande is gebeurd, gaf daartoe in 2005 niet de politiek of een instituut maar journalist en historicus Paul van der Steen de aanzet. Toen de discussie over de canoovorming op provinciaal niveau in 2006 in een stroomversnelling terecht kwam door het verschijnen van de eerste nationale canon, trok het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) onder voorzitterschap van oud-politicus Karel Majoor het initiatief definitief naar zich toe. In 2020 leidden observaties achter de schermen van deze historische en archeologische vereniging tot een revisie van de ‘oude’ canon, mede ingegeven door de herziening van de nationale canon die in dat jaar werd afgerond. In dat hervormingsproces speelde de aandacht voor man-vrouwverhoudingen, het alledaagse leven inclusief ‘grijs-tinten’ en ‘zwarte bladzijden’, sociale (on)gelijkheid en regionale spreiding een sleutelrol. Voor zowel inhoud als taal is de feedback van professionals uit het provinciale onderwijsveld en van de beoogde doelgroep, leerlingen en scholieren, cruciaal geweest. Deze feedback is verdisconteerd in het schema van vensters. Bovendien hebben op basis hiervan vele tientallen inter-

venties plaatsgevonden in de vensterteksten. Zo is geprobeerd om een idiosyncratische historische thematisering actief te verbinden met een diversiteit aan (historische) gemeenschappen, achtergronden en perspectieven. Het is belangrijk om de werking van de canon als het ware ‘open te leggen’ in de praktijk van alledag en dus niet normatief dicht te plamuren.

Hopelijk is de nieuwe historische canon van Limburg niet het laatste woord, biedt hij voldoende stof tot verder nadenken en vormt hij een nieuw vertrekpunt van discussie en debat. Want het verleden is niet eenduidig en eenvormig, maar meerduidig en meerstemmig. Vandaar de ondertitel ‘Vensters op een veelkleurig verleden’. Waar u waarde aan hecht, lezer, hoeft niet per se hetzelfde te zijn als wat uw naasten zien als waardevol. Ieders stem doet ertoe. Of, zoals Van der Steen het uitdrukte toen hij in 2005 de aanzet gaf tot wat uiteindelijk resulteerde in de ‘oude’ (2009) en recent de ‘nieuwe’ (2024) canon: ‘De slechtste uitkomst van het werk van de commissie-Van Oostrum zou zijn dat haar bevindingen elk verder debat doodslaan. Niets werkt zo verstikkend als historisch botulisme. Discussie is een basisvoorwaarde voor leven in het geschiedenisdebat. Hopelijk zorgt de canon van dit gezelschap voor nieuw vuur in het discours’. Moge dat vertoog ook na 2024 steeds opnieuw weer in beweging blijven.⁴⁷

46 Johan Huizinga, *Homo ludens. Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur* (Haarlem 1938).

47 Op het moment dat deze bijdrage ter perse ging, stond er in het *Tijdschrift voor Geschiedenis* (2023, nr. 2) een discussiedossier over de Vlaamse canon. Dat dossier kon niet meer worden verwerkt in dit artikel.

Bibliografie

- *Culturele dynamiek* (Den Haag 2007).
- *Cultural Dynamics* (Den Haag 2011).
- Bank, Jan, Gijsbert van Es en Piet de Rooy, *Kortweg Nederland. Wat iedereen wil weten over onze geschiedenis* (Wormer 2005).
- Bartholomeus, Vikkie, 'Eugène Dubois is ook een beetje van Indonesië', in: *De Limburger*, 04-02-2023.
- Buitenhuis, Ron, 'Limburg niet eens voetnoot in geschiedenis', in: *Dagblad De Limburger*, 17-10-2006.
- Cillekens, Caspar, 'Hoogste tijd voor Limburgse canon', in: *Limburgs Dagblad*, 20-10-2006.
- Commissie Canon van Vlaanderen, *De Canon van Vlaanderen in 60 vensters* (Gent 2023).
- Commissie Herijking Canon van Nederland, *Open vensters voor onze tijd. De Canon van Nederland herijkt* (Amsterdam 2020).
- Dols, Chris (red.), *De nieuwe canon van Limburg* (Amsterdam 2024).
- Förster, Kris (eindred.), *De Canon van Maasgouw. De Maasgouwse geschiedenis in 14 verhalen* (Maasbracht 2023).
- Grever, Maria, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman, *Controverses rond de canon* (Assen 2006).
- Grever, Maria, en Kees Ribbens, 'De historische canon onder de loep', in: *Kleio* 45 (2004, nr. 7) 2-7.
- Hovens, Frank (eindred.), *Geschiedenis van Limburg* (Zwolle 2010).
- Huizinga, Johan, *Homo ludens. Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur* (Haarlem 1938).
- Hupperetz, Wim, *Erfgoed, engagement en participatie. Waar staan we 150 jaar na 'Holland op zijn smalst'?* (= 1e Erfgoedlezing Radboud Erfgoed, Nijmegen, 04-11-2022).
- Langfeld, Gregor, 'The Canon in Art History. Concepts and Approaches', in: *Journal of Art Historiography* 19 (2018) 1-18.
- Lowenthal, David, 'Fabricating Heritage', in: *History and Memory* 10 (1998) 5-24.
- Mennings, Bert, 'Opinie: de tijd is voorbij dat historici bepalen wat belangrijk is en de overheid waar het museum komt', in: *de Volkskrant*, 18-06-2023.
- Modest, Wayne, en Stijn Schoonderwoerd, *Woorden doen ertoe. Een incomplete gids voor woordkeuze binnen de culturele sector* (Amsterdam 2018).
- Monteiro, Marit, en Maaïke Derksen, 'Gedeeld cultureel erfgoed delen', in: *Ex Tempore* 39 (2020) 102-123.
- Reid, John, Bastiaan Geleijnse en Jean-Marc van Tol, *De historische canon van Fokke & Sukke* (Soest 2007).
- Rooij, Piet de, en Emma Los (red.), *De canon van Amsterdam* (Amsterdam 2008).
- Steen, Paul van der, 'Wat iedereen zou moeten weten over de Limburgse geschiedenis', in: *Dagblad De Limburger en Limburgs Dagblad*, 12-03-2005.
- Steen, Paul van der, 'Limburgse Canon', in: *Dagblad De Limburger*, 21-10-2006.
- Tollebeek, Jo, Marc Boone en Karel Van Nieuwenhuyse, *Een canon van Vlaanderen. Motieven en bezwaren* (Brussel 2022).
- Tummers, Paul, e.a. (red.), *Limburg. Een geschiedenis* (Maastricht 2015).
- Vander Stichele, Alexander, "'De geschiedenis is van iedereen'", in: *Faro* 13 (2020, nr. 4) 44-49.
- Venner, Jos (red.), *Canon van Limburg. Een historisch overzicht* (Maastricht 2009).
- Vercauteren, Gregory, 'De canon uit Nederlands-Limburg', in: *Faro* 13 (2020, nr. 4) 50-51.
- Verhoeven, Dolly, *Met open vensters. Nijmeegse geschiedenis tussen wetenschap en publiek* (Nijmegen 2009).
- Verhoeven, Dolly (red.), *De canon van Nijmegen* (Nijmegen 2009).
- Zwart, Sabine, 'De Canon van Nederland. Van begin tot herijking', in: *Boekman* 32 (2020, nr. 124) 22-23.

Bijlage: schema van canonvensters, 2009 en 2024**Tijdvak****Vensters 'oude' canon (2009)**

Supervisie: Jos Venner

Vensters 'nieuwe' canon (2024)

Supervisie: Chris Dols

I. Jagers & Boeren

1.1. Het Belvédère-mes. Neushoornvles	1. Het Belvédère-mes. De oudste menselijke sporen [1a]
1.2. Tent van rendierhuiden. Tent in steen	2. Rendierjagers langs de Maas. Leven in de Steentijd [1a]
1.3. Bandkeramiek. Een verdraaid fraaie pot	3. Een bandkeramisch grafveld in Elsloo. Goed boeren in de prehistorie [1b]
1.4. Vuursteenmijnen. Het Grote Atelier in het Savelsbos	

II. Grieken & Romeinen

2.1. De Eburonen muntschat van Amby. Regenboogshoteltjes	4. De muntschat van Amby. Kelten ontmoeten Romeinen [2c]
2.2. Villa Holzkuil. Romeinse villa ontdekt	5. Villa Voerendaal. Romeinen en hun landbouw [2c]
2.3. Romeinse thermen in Heerlen. Een Romeinse pilaar gevonden...	6. Het Romeinse badhuis in Heerlen. Leven in de eerste steden [2c]
2.4. De Via Belgica. Een offer voor Jupiter	7. Van A naar B in het Romeinse noorden. Water en wegen in het Maasland [2c]
2.5. Sint-Servatius. Een legende	8. De helm van Kessel. Goden, God, Germanen [2c, 2d, 2e]

III. Monniken & Ridders

3.1. Leenstelsel. Leenman Karel Emanuel van Keverberg	9. Het klooster van Susteren. Religieus leven tussen Kerk en Staat [3a]
3.2. Susteren. R.K. Sint-Amalbergakerk	10. De Sint-Servatiusleutel. Een 'legendarische' bisschop in Maastricht [3a]
3.3. Karolingische Renaissance. Karel de Grote	11. De Karolingische Renaissance. Donkere Middeleeuwen? [3a, 3d]

Tijdvak

Vensters 'oude' canon (2009)

Vensters 'nieuwe' canon (2024)

IV. Steden & Staten

4.1. De grote ontginningen. Rolduc 4.2. De Servatiusleutel. Jocundus schrijft een vita 4.3. Hendrik van Veldeke. Een dichter bezingt 'schoon Maastricht' 4.4. Maashandel. Verdronken in de Maas 4.5. Lakenproductie en lakenhandel. Een gildebrief voor het Weerter wolambacht 4.6. De 'Zesmannen'. Controle van de stadsfinanciën 4.7. Het Groot Privilege (1477). Karel de Stoute	12. Maria van Gelre en Gulik. Krachtige vorstin in het gebied van Maas en Rijn [4b, 4e] 13. De grote ontginningen. Heide, bossen en zandgronden in cultuur gebracht [4a] 14. De stadskist van Roermond. Politiek en macht in de stad [4a, 4b] 15. Sittard vestingstad. De kunst van het verdedigen [4b, 4e] 16. De Maassteden. Handel over water [4a, 4b] 17. Overleven in barre tijden. Van ziekte, honger en oorlog, verlos ons Heer [4a] 18. Hendrik van Veldeke. Een dichter bezingt Maastricht [4a, 4b]

V. Ontdekkers & Hervormers

5.1. Mattheus Herbenus. Humanist 5.2. Jan van Steffeswert. Bieldesnider 5.3. Thijs van Lin. Doopsgezind 5.4. Wilhelmus Lindanus. Eerste bisschop van Roermond	19. Joannes Murmellius. Humanist tijdens de Renaissance [5b, 5c] 20. De beeldsnijkunst. Uit het juiste hout gesneden [5b] 21. De beeldenstorm van Weert. Anna van Egmond en de Opstand [5d, 5e] 22. Het bisdom Roermond. De katholieke Kerk en de Contrareformatie [5d, 5e] 23. Huwelijk en geboortebeperving. Wie mag er trouwen? [4a]

VI. Regenten & Vorsten

6.1. Territoriale versnippering. Plundering en roof 6.2. Vestingstad Maastricht. De vesting gesloopt 6.3. Simultaankerken. Paapse stoutigheden en protestantse ergernissen 6.4. Latijnse scholen. Een nieuw schoolgebouw in Sittard	24. Staatkundige verbrokkeling. Vorsten met elkaar in de clinch [5d, 5e, 6a] 25. De boekdrukkunst. Gedrukt in Maastricht [5b, 5c, 6b] 26. De Latijnse scholen. Jong geleerd... [5c, 5d, 6d]

Tijdvak

Vensters 'oude' canon (2009)

Vensters 'nieuwe' canon (2024)

VII. Pruiken & Revoluties

7.1. Bokkenrijders. Peter Douven

7.2. Baron van Keeverberg. Verlicht bestuurder

7.3. Roermond en de Brabantse Revolutie. Het Oostenrijkse bewind

7.4. De Franse Tijd. Sibbe 1795

27. Staatkundige onrust. Van Spaanse Successie tot Franse Tijd [7b, 7d]

28. Baron van Keeverberg. Verlicht bestuurder onder Napoleon en Willem I [7a, 7d]

29. De Meinweg. Boerenlevens in tijden van de overlevingslandbouw [7b]

30. De Bokkenrijders. Bandieten of arme sloebers? [7b]

31. Zuigelingen- en kindersterfte. Een vroege dood [7b]

VIII. Burgers & Stoommachines

8.1. Limburg verdeeld. 1839

8.2. Brikkenbakkers. De weg over de grens

8.3. Petrus Regout. Maastrichts grootindustrieel

8.4. Willem Vliegen. Apostel van het socialisme

8.5. De missionarissen van Steyl. Arnold Janssen heilig verklaard

8.6. Pierre J.H. Cuypers. Bouwen tot in de hemel

8.7. Eugène Dubois. De zoektocht naar onze menselijke voorouder

32. Een provincie van Nederland? Limburg [8e]

33. Harmonie Sint Cecilia uit Mheer. Blaasmuziek in dorp en stad [8d]

34. Petrus Regout en Willem Vliegen. Twee hoofdrolspelers in de Industriële Revolutie [8a, 8b, 8f]

35. Trekarbeiders en pendelaars. Werken aan de andere kant van de grens [8a]

36. Geboortebeperving. Het aantal kinderen onder controle [8a, 10d, 10e]

37. De wereld van de kloosterlingen. Geroepen tot geloften [8c, 8d]

38. Pierre Cuypers. De Roermondse architect en de neogotiek [8d]

39. Eugène Dubois. De zoektocht naar onze menselijke voorouder in tijden van kolonialisme [8c]

Tijdvak

Vensters 'oude' canon (2009)

Vensters 'nieuwe' canon (2024)

IX. Wereldoorlogen

9.1. De Eerste Wereldoorlog. Familiebezoek met dodelijke afloop	40. De dodendraad. De Eerste Wereldoorlog [9d]
9.2. Charles Ruijs de Beerenbrouck. Premier	41. Mathilde Haan en Charles Ruijs de Beerenbrouck. Twee baanbrekende politici in tijden van emancipatie [8d, 8e, 8f]
9.3. Mathilde Haan. Roermonds raadslid 1919	42. Nederlandse steenkolenmijnen. Het zwarte goud [8a]
9.4. Steenkolenmijnen. Ik word mijnwerker!	43. Op voetbal bij Caesar (Beek) en Concordia (Heer). Verzuilde sport [8d, 8f]
9.5. Henri Poels, priester. De Noodkistrede	44. De NSB. Graaf de Marchant et d'Ansembourg en het nationaal-socialisme [9b, 9c, 9d, 9f]
9.6. Edith Stein. Slachtoffer van het anti-joodse Naziregime	45. Edith Stein en Anna Maria Steinbach. Slachtoffers van het naziregime [9b, 9d, 9e, 9f]
9.7. Dwangarbeiders. Kerkrassia in Beringe	46. De razzia van Roermond. Dwangarbeid in Duitsland [9f]
	47. De wederopbouw. Werk in uitvoering [9g]

X. Televisie & Computer

10.1. Molukkers. Molukkers naar Limburg	48. Nieuwe Limburgers. Komen en gaan [10e]
10.2. Landbouw. Van gemengd bedrijf naar zorgboerderij	49. De mijnsluitingen. Van zwart naar groen [10e]
10.3. De mijnsluitingen. Van zwart naar groen	50. De landbouw in verandering. Van gemengd bedrijf naar zorgboerderij [10e]
10.4. Rijksuniversiteit Limburg. Levenswerk van Sjeng Tans	51. De ontkerkelijking. Kerkstraat zonder kerk [10d, 10e]
10.5. Bevolkingsontwikkeling. Van het ene uiterste naar het andere	52. Pinkpop. Nederlands langstlopende popmuziekfestival [10d, 10e]
10.6. Ontkerkelijking. Van bouw tot sloop	53. De Rijksuniversiteit Limburg. Het hoger onderwijs [10d, 10e]
10.7. Het Verdrag van Maastricht. Crisis	54. Het Verdrag van Maastricht. Limburg en Europa [10c]

Vetgedrukt = compleet nieuw: nieuw venster & nieuwe tekst.

De informatie tussen vierkante haken verwijst naar de zogeheten 'kenmerkende aspecten'.

Windows onto a Multicolored Past

The new historical canon of Limburg (2024)

This article examines historical canon formation in the Dutch Province of Limburg by focusing on the ways in which the ‘old’ (2009) and the ‘new’ (2024) historical canons have been crafted. Journalist and historian Paul van der Steen kickstarted the discussion on the matter in 2005, after which *Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap* (LGOG), one of the key historical and archeological societies active in Limburg, sprang into action and took over the initiative. The emergence of a historical canon on the national level (2006), too, influenced a process in which 52 phenomena, persons, and objects from the past were deemed important for understanding the multifaceted history of the political and sociocultural entity of Limburg from 1867 onwards and of the landscape, towns, villages, and communities in the Meuse-Rhine Region prior to that particular year. In 2020, once again under the influence of a national trend of canon formation, the decision was made within the realm of LGOG to reconsider the 2009 canon in light of both societal and historiographical developments that had recently taken place. It took three years to actually rethink and revise the canon. Much time and effort was invested into an optimisation of the overall balance as far as the dimensions of gender, everyday life including the so-called ‘dark pages’ of history, social (in)equality, and spatial differentiation were concerned, leading to a total of 54 chapters. As argued in this article, five modes of ‘recalibration’ were used to this end: adding brand new chapters (1), merging existing chapters (2), removing existing chapters (3), replacing existing chapters (4), and rewriting existing chapters (5).